

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Institutiones Dialecticæ

Dieterich, Conrad

Giessæ Hessorum, 1611

Caput I. Judicii & Axiomatis Definitio.

Nutzungsbedingungen

[urn:nbn:de:hbz:466:1-56580](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-56580)

DIALECTICÆ
LIBER SECUNDUS,
CRITICÆ,
CAPUT I.

Judicii & Axiomatis Definitio.

I. **JUDICIUM** est altera Dialecticæ pars de disponendis argumentis ad benè judicandum: *Vnde & DISPOSITIO dicitur.*

[Definitio hac constat genere & formâ. Genus est altera Dialecticæ pars. Formâ subjecto occupante & sine explicatur. Occupata enim tota hac pars est in disponendis argumentis, id est, eum in finem, ut rectum de rebus dispositis judicium feratur. In quem finem promiscuè à Ramo modo Judicium, modo Dispositio appellatur. Dispositio quidem à formâ: unde & Compositio, Positio, Collocatio; ἑρσις, διαῑεσις, ταξις, σύνταξις, ab ordinando, conjungendo, collocando, disponendo dicitur, quia res inventas componit, collocat, disponit. Res autem inventæ & disponendæ sunt argumenta, sive conceptus & notiones simplices, à quibus per compositionem fiunt propositiones, enumerationes, sive axiomata legitime secundum naturam argumentorum inter sese affectionem disposita: ex axiomatibus verò Syllogismi, &c. Judicium verò dicitur à fine, quia omnia, quæ disponuntur, eum in finem disponuntur, ut rectum de illis feratur judicium, verane sint an falsa, &c. Aliàs ἑρσις, κριτική Criticæ, pars Criticæ, pars judicatrix, nominatur iudicium: Idque per Metonym. effecti ex sententiâ

Rām. 02

Prædicatum.

I.

Affirmatum.
Negatum.

Affirmatum.
Negatumque
Modale.

Purum.

*Rameorum: Quia iudicium ex dispositione existit; sententia
dispositio est iudicii causa. Ex Aristotele hæc pars etiam
tur Analytice, quasi orationum & sententiarum resolu-
tionem in syllogismos, axiomata, & terminos nomines. Et
enim confecta est Oratio Logica. Observa duo. I. orationis
naturæ inventio præcedit Dispositionem. Est enim
simplicior, quia simplices terminos tradit. Simpliciora
sunt naturâ priora compositis. Ars verò naturam imitatur.
At Dispositio agit de enunciationibus, quæ ex simplicibus
terminis fiunt, & methodo deinceps disponuntur. II. Iudicium
etiam in parte inventrice locum habet, sed in
ratione præter se sive usus, non ratione præcepti
& essentia. Adde ex Libav. Iudicium non habet
cum in Inventionem, nisi quatenus ex axiomatibus
constituta, quorum est iudicium.]*

2. Iudicium duplex est, Axiomaticum & Dianoëticum.

[Dispositionem sive Iudicium alii tribus partibus
dendum pugnant; nempe terminis, axiomatibus, &
cursu, sub quo Syllogismum & Methodum comprehendunt
sed male: Quia doctrina Terminorum pertinet ad Topice
neque tautologicè aut otiosè hic reiteranda.]

3. Iudicium axiomaticum est legitima axiomatum dispositio & dijudicatio. Dicitur aliàs iudicium propositionum, & doctrina prædicationum.

4. AXIOMA est dispositio argumenti cum argumento, quâ esse aliquid aut non esse iudicatur.

Dicitur aliàs Aristotelicis Propositio, enunciatio, prædicationis, interpretatio, pronuntiatio, pronuntiatum, effatum, enunciatum, oratio enunciativa, prolativum, sententia, &c.

[Axioma derivât alii ab ἀξίωμα id est, dignum]

quod sit pronunciatum honorarium, cui propter manifestam
 rerum veritatem fides merito sit habenda. Aristoteli est prin-
 cipium demonstrationis in scientiis, ut sit idem quod axioma
 necessaria veritatis, seu Theorema, quod Cicero præceptū
 scientificum interpretatur. Propositio verò Aristoteli in
 specie dicitur contingens enunciatio, Libav. fol. 484.
 Alii axioma derivant $\delta\alpha\tau\ \tau\epsilon\ \alpha\lambda\epsilon\iota\sigma\tau\upsilon$, quod significat
 sentire seu existimare, ut ita notatio competat non tantum
 sententiis scientificis seu indubitata veritatis, sed promiscue
 quibusvis. Ideoq; Ramus retinere maluit vocem Axioma,
 quod ipsam internam mentis dispositionem & animo conce-
 ptam sententiam suâ luce manifestet, sive illa externo sermone
 explicetur & proferatur, sive intus in mente concipiatur &
 absolvatur. Reliqua verò Synonyma propterea à Ramo reje-
 cta, quod magis sint exterioris sermonis & oris, quàm interio-
 ris rationis & mentis Symbola: Sed tamen, usum parum vo-
 cum pro discipulis capere promiscuum, adeoq; ejusdem peri-
 culi esse judicamus sive Axiomatis sive Propositionis vocabu-
 lum retineamus. Definitio porrò Axiomatis constat 1.
 Materia: quæ sunt duo argumenta inter se affecta; ut
potè causa & effectum, vel subjectum & adjunctum, vel ge-
nerus & species, &c. 2. Forma: quæ est dispositio duorum
 argumentorum (quæ Aristoteles modo vocat Categori-
 mata, modo terminos,) per vinculum facta dispositio.
 3. Fine: in quem dispositio illa argumentorum instituitur
nempe, ut esse aliquid vel non esse judicetur, hoc est, ut
intelligatur, quid res sit, vel non sit. Ab Aristotele definitur
 propositio oratio, in quâ prædicatum ita de subjecto
 dicitur, ut verum aut falsum aliquid esse intelligatur;
 ut, Homo est animal. Nix est alba. Deus est Spiritus.]

5. In axiomate consideranda, 1. Par-
 tes. 2. Divisio. 3. Affectio.

6. Partes Axiomatis duæ sunt, Sub-
 jectum & Prædicatum: Illud dicitur An-
tecedens: hoc verò Consequens.

7. Sub-

7. Subjectum est, de quo aliquid dicitur sive enunciatur. Græcè ὑποκείμενον: à Scholasticis Suppositum nominatum.

[Subjectum hic non accipitur, ut supra in doctrina logica pro eo cui aliquid adungitur: Sed pro axiomatis parte priorē sive antecedente, unde & Antecedens dicitur. Ab aliquibus vox Subjecti hoc loco repudiatur, quod dicitur competat axiomatici simplici & affirmato, non negato & composito. Verum sic & Antecedentis vocabulum rejiceretur, quod in simplici axiomatico idem est quod Subjectum. Composito verò non est. Nos Synecdochicè appellationem unà tantum parte citribui dicimus, qua tamen ad omnes totas referri debebat.]

8. Prædicatum est, quod de aliquo (subjecto) dicitur sive enunciatur.

Ab Aristotele etiam appellatur attributum, quia Subjecto attribuitur & inest; ἐπιπέπλον Consequens, ὑποκείμενον terminus consequens, quia in axiomatico argumentorum compositione secundo loco sequitur: τὸ ἐπιπέπλον λέγεται ἐπιπέπλον, id quod de alio enunciatur: Scholastici vocant appositum.

9. Id quo subjectum & prædicatum colligantur ac continentur, dicitur Vinculum.

10. Vinculum est vis argumenta inter sese certo modo affecta connectens, ut ex iis fiat integra sententia: Unde etiam dicitur copula.

Exempli gratiâ, Cum dico: Homo est animal. duo sunt argumenta (termini, categoremata) Homo - Animal: Inter qua est affectio Logica, Speciei & Generis. Alterum verò (Homo) antecedit, ideo dicitur Antecedens: & Subjectum; quia de eo quid dicitur, nempe animal esse.

male esse. Alterum (animal) sequitur: Idèò dicitur Consequens sive Prædicatum, quia de homine enuntiatur: Verbum EST vocatur vinculum sive copula. Duo verò ista categoremata, Homo-animal, axioma non sunt, sed nudi termini. Dum verò connectuntur per verbum EST tanquam copulam sive vinculum, axioma constituunt. Homo est animal: unde iudicium quis facere potest de aliquo esse hominis, quid nimirum sit, nempe animal. Sic examinentur hæc exempla. Nix est alba. Deus est Spiritus. Fortes creantur fortibus & bonis. E dictis eliciuntur hæc

CANONES.

I. In omni axiomate tantum duo argumenta componuntur inter se affecta, non plura.

[Est enim dispositio argumenti cum argumento, non plurium. Tria enim si argumenta disponuntur, dispositio fit Syllogistica. Argumenta autem illa duo vulgo dicuntur Categoremata.]

II. Unius axiomatis est unum tantum subjectum & unum prædicatum, non plura.

III. Subjectum verò & Prædicatum non uno semper vocabulo duntaxat exprimitur, sed interdum vel utriq; vel alteri descriptiones sive determinationes quædam adduntur, quæ vulgò dicuntur Syncategoremata: ut,

Didicisse fideliter artes emollit mores, nec finit esse feros. Hic antecedens sive subjectum declaratur tribus vocabulis, didicisse fideliter artes, quibus tamen denotatur notia unum, habens affectionem causa (artes:) Consequens verò sive prædicatum duabus, quibus iterum categoremata unum denotatur nempe effectum (mores emollire) reliqua quæ his declarandi gratiâ adjiciuntur dicuntur Syncategoremata. Aristotelici autem non tantum distinguunt inter categoremata & syncategoremata, sed & inter signa categorematica. Signum categorematicum desinit, ut quod certum prædicatum & subjectum denotat, ut

Nomen & Verbum: Nomen est vox significans aliquid ex instituto absque temporis configuratione, cui nulla pars separatim aliquid significat: ut *Sanitas*, vel *Finitum*, quod unam certam rem definitè significat. ut, *homo*: vel *Infinitum*, quod non unam certam aliquam rem, sed diversam indefinitè significat: ut *homo*. *Vtrumque est vel Rectum*, quod recto, vel Obliquum, quod obliquo casu exprimitur, & ab illo flexum est, ut, *homo hominis, homini*. Verbum est cum actione vel passione quadam tempus significans, cuius nulla pars separatim aliquid significat, *sanat, sanatur*. *Estq; vel Finitum*, quod certam categoriam definitè exprimit: ut, *currit, scribit*: vel *Infinitum*, quod additâ negatione ad verbum finitum exprimitur, ut, *non currit, non scribit*. Vel *rectum*, quod sensus tempus simpliciter significat. ut, *scribo, ambulabo*. Obliquum, quod significat tempus præteritum aut futurum. ut, *scribam, scripsi*. *Signa Syncategoretica sunt, quæ præter rei modum in propositione positis nihil significant. Qualia sunt ista*: Omnis, nemo, quilibet, nemo non, semper, ubique, nusquam, quædam, quidam, aliquid, solus, tam, tantum, dumtaxat, non nisi; *item vox præter, quæ particula exceptionis, quæ vel quatenus, quoad, quæ particula exclusionis nominantur. Quibus denotatur nonnunquam Determinatio conclusiva*. ut, *Solus Deus est invocandus*. *Tantum electi voluntur: nonnunquam limitativa, quæ sit signo restrictiva* ut, *homo quâ homo est risibilis*. *Ignis quatenus calidus non Homo quoad corpus moritur*. Interdum tamen hæc signa omittuntur. ut, *Qui perseveraverit, usque ad finem salvetur, &c.* *Qua propositio Melanchthoni dicitur Indefinita*. Sive autem addantur sive omittantur, propositioni nihil addit. Si enim est universalis, manet talis, si specialis similiter. Clarius saltē iudicium signorum appositione elucescit.

I V. Subjectum ipsa rerum natura prædicatum antecedit.

[Si enim in propositione subjiciatur prædicatum, prædicatio fiet inordinata, & contra naturam. ut, prædicatum factum

videndi est canis. Album est lignum. Accidens enim secundum naturam de subiecto prædicatur: non contra. Exeipe autem hic crypses axiomatum apud auctores occurrentes.]

V. Prædicatum à suo Subiecto est distinctum & diversum.

[Saltem nominatenus vel quoad nomen: alias enim generetur propositio identica, hoc est, idem prædicaretur de seipso. Vbi nota loqui nos de illo quod prorsus & simpliciter est idem. ut, Cerberus est Cerberus: pomum est pomum. At cum dico, malum est pomum, alterum sumitur notius, alterum ut ignotius, &c.]

VI. Verbum Est, quod prædicatum cum subiecto suo copulat & conjungit præter istam terminorum compositionem nihil significat: nec ullius certi nominis symbolum est.

[Ideo dicitur ab Aristot. οὐδὲ κατὰ τὴν ὁμοίωσιν ad prædicatum, quod nihil per se significet, sed ad significet: non quidem, ut unum ex argumentis declaret, sed sua utrumque comprehendat, & cum voce sequenti unius tantum argumenti locum suppleat. Interdum in propositione elliptica denotat duo: vel existentiam, ut homo est: vel tempus, ut dies est.]

VII. Copula nec pars axiomatis nec argumentum est, sed vinculum saltem quo prædicatum subiecto alligatur; Et plerumque ad prædicatum pertinet.

[Ratio est: Quia 1. Axioma non resolvitur in vinculum, sed tantum in subiectum & prædicatum. Ex quibus vero aliquid constituitur tanquam ex partibus, in ea etiam resolvitur. Quia 2. non est argumentum Logica inventionis. Quia 3. nullum vinculum potest esse pars partium, ut Spiritus vinculum dicitur in homine, nec tamen est pars partium, hoc est, neq; corporis neq; anima.]

IX. Copula non semper explicitè ponitur;

tur, sed nonnunquam *implicitè*: Semper tamen subintelligatur. ut, *Homo est mortalis* (Hic vinculum expressè ponitur.) *Terra movetur. Abiit, excessit, erupit, evasit,* (hic ponitur *implicitè*.) *Quæ propositio dicitur implicita, elliptica, sive cryptica propter occultatam copulam.*

IX. Vinculum est modò verbum, modò conjunctio vel æquipollens particula alia. *Deus est justus. Cælum movetur. Si Deus pater nobis, quis contra nos.*

[Nota 1. Aristotelici etiam quædam Accidentia dicitur tradunt: quorum alia sunt partium axiomata, alia totius axiomatis. Ex illis I. dicitur Ellipsis, defectus, quod aliquid axiomati deest. ut, *aut bestia est, aut homo.* Defectus est: si animal est. Hic defectus potissimum est in copula, ut in Can. 8. II. Redundantia, cum argumentum vel petitur, vel parti alicui descriptio, conditio, limitatio, amplificatio additur. Unde & congeries verborum exegesis, epexegetis dicitur: quia aliis verbis axiomata declaratur & amplificatur; Item prothesis, appositio dicitur, quæ ad syncategoremata referimus, ex Can. 3. III. Est Metathesis seu transpositio, quæ est partium trajectio, ut, cum subjectum loco prædicatum ponitur, vid. Canon. 4. Dereliquis accidentibus infra. II. Axioma non exprimitur semper indicativo & sermone proprio; sed aliis etiam modis, itemq; verbis modificatis sive tropicis. Logicus enim sensum spectat, non verba. Proinde orationes imperativa, invocativa, deprecativa, &c. commodissime ad propositiones revocari possunt, ut Orationem imperativam, lege, scribe, &c. revoco ad hanc: Jubeo te legere, scribere. Ita precamur in oratione Dominica: Sanctificetur nomen tuum, &c. hoc est, precamur ut sanctificetur nomen tuum, &c. Non sunt autem propositiones sive axiomata per se & absolute, sed secundum quid, per anagogiam sive reductionem.]

Hæc de partibus axiomatis; sequitur divisio.

CAPUT